

Петренко Л. М., к.е.н.,
доцент кафедри інформатики та системології,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Petrenko L. M., PhD in Economics,
Associate Professor of the Informatics and Systemsology Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД В ПРАВОВІЙ ІНФОРМАТИЦІ

SYSTEM APPROACH IN LEGAL INFORMATICS

Анотація. У статті розглянуто питання, пов'язані з розвитком нового наукового напрямку — правової інформатики як міждисциплінарної галузі знань. Особлив увагу приділено теоретико-методологічним основам системного підходу, його принципам і напрямкам, а також перспективам його використання як методу правової інформатики. Заслужують на увагу новітні технології у підготовці висококваліфікованих, компетентних, конкурентоспроможних правників, здатних ефективно виконувати науково-дослідні, фахові завдання, відповідати запитам сьогодення. Вирішення цих завдань знаходить відображення в змісті такого наукового напрямку та навчальної дисципліни, як «Правова інформатика». Діапазон проблем, що досліджуються і розв'язується правовою інформатикою, — від опрацювання правових даних до отримання нових знань і прийняття управлінських рішень в інтересах громадян, суспільства, законодавчої, виконавчої та судової влади. Особливої уваги в методах навчання дисципліни заслуговує системний підхід. У роботі розглянуто основні категорії системного підходу: система, структура і середовищ, зазначено, що ключовою ланкою системного підходу в праві є поняття «система». Застосування системного підходу в правовій інформатиці дозволяє виявити такі характеристики: цілісність, зв'язок, структуру і організацію, рівні системи та їх ієрархію, управління, самоорганізацію системи, її функціонування і розвиток. Основна ідея системного підходу в контексті навчання правової інформатики полягає в розгляді навчальних завдань у тісному взаємозв'язку із засобами, методами інформатики та процесами галузі права. У дослідженні запропоновано загальну схему етапів системного підходу в дослідженнях правової інформатики. Інформаційно-кібернетичний ланцюг регулювання правової системи, визначено, що правова система є складною відкритою, нерівноважною соціальною інформаційно-кібернетичною системою, що забезпечує правове регулювання суспільних відносин, її притаманні значна динамічність, невизначеність. Використання системного підходу під час навчання правової інформатики розвиває самостійність і креативність мислення студентів, формує фахові компетентності, стимулює їх до науково-дослідної діяльності.

Ключові слова: метод, навчання, система, право, юрист, правова інформатика, системний підхід, принцип, інформаційні технології.

Abstract. In the article questions are examined related to development of new scientific direction — legal informatics as interdisciplinary area of knowledge, the special attention is spared to теоретико-методологічним bases of approach of the systems, his principles and directions, and also to the

prospects of his use as method of legal informatics. Deserve attention of the newest technologies in preparation of highly skilled, competent, competitive legislators, capable effectively to execute research, professional tasks, answer the queries of present time. The decision of these tasks finds a reflection in maintenance of such scientific direction and educational discipline as the «Legal informatics». Range of problems that is investigated and gets untied by a legal informatics — from working of legal data to the receipt of new knowledge and acceptance of administrative decisions in interests of citizens, society, executive and judicial legislature. The special attention in the methods of studies of discipline is deserved by approach of the systems. The basic categories of approach of the systems are in-process considered: system, structure and environments, it is marked that the key link of approach of the systems in a right is a concept «system». Application of approach of the systems in a legal informatics allows to educe such descriptions: integrity, connection, structure and organization, even systems and their management of the system, it's functioning and development. The basic idea of approach of the systems in the context of studies to the legal informatics consists in consideration of educational tasks in close intercommunication with facilities, methods of informatics and processes of the field of law. In research the general chart of the stages of approach of the systems offers in researches of legal informatics, informatively-cybernetic chain of adjusting of the legal system, certainly, that the legal system difficult, non-equilibrium social informatively-cybernetic opens system, that provides the legal adjusting of public relations, the considerable dynamic, vagueness is inherent her. The use of approach of the systems during studies to the legal informatics develops independence and creativity of thinking of students, forms to the profession of competence, stimulates them to research activity.

Key words: method, studies, system, right, lawyer, legal informatics, approach of the systems, principle, information technologies.

Вступ. Система вищої юридичної освіти в Україні нині набуває нового змісту і змінюється відповідно до нових суспільних потреб — державно-правових, політичних, економічних, культурно-освітніх. Актуальним завданням на сьогодні стає пошук інноваційних форм і методів підготовки юристів: від розроблення і введення в навчальні плани нових перспективних дисциплін до впровадження інноваційних методів викладання правничих наук. На сьогодні інформаційні технології є не лише інструментом практичної діяльності юристів, перед правниками постає завдання правового регулювання нових інформаційних відносин у суспільстві з приводу таких об'єктів, як «інформаційні ресурси», «інформаційні системи», «інформаційні технології», «інформаційно-телекомунікаційні мережі» в інформаційному законодавстві. Для реалізації таких завдань потрібне чітке розуміння сутності цих інформаційних об'єктів, їх особливостей і принципів функціонування. Тому в першу чергу заслуговують на увагу механізми та новітні технології, які допоможуть підготувати висококваліфікованих, компетентних, конкурентоспроможних правників, здатних ефективно виконувати науково-дослідні, фахові завдання, відповідати запитам сьогодення. Вирішення цих

завдань знаходить відображення у змісті такого наукового напрямку та навчальної дисципліни, як «Правова інформатика».

Мета статті. Вдосконалення науково-методичної бази теорії правової інформатики як міждисциплінарного напрямку, розуміння системного підходу до вивчення дисципліни; необхідності його використання у правовій інформатиці як науці, що пояснюється високим рівнем накопичення правової інформації, переходом юридичної науки до дослідження складно-організованих об'єктів, проникненням у внутрішні процеси їх функціонування.

Викладення основного змісту. Використання інформаційних методів і математичних засобів інформатики і кібернетики в правовій системі сформувало самостійні напрямки юридичної науки — правову кібернетику, а пізніше на її основі і правову інформатику. Правова інформатика, як науковий напрям і навчальна дисципліна, почала формуватися з 90-х років минулого століття.

Метою вивчення правової інформатики є оволодіння майбутніми юристами інформаційними методами та засобами дослідження правових явищ і процесів. Більшість правових явищ, по суті, є інформаційними системами, які ґрунтуються на процесах створення, зберігання поширення та обробки інформації. Механізми правотворчості, правового регулювання, забезпечення правопорядку, формування правової культури, правового виховання є «інформаційними утвореннями». Усебічне вивчення таких правових явищ і процесів неможливе без виявлення та всебічного аналізу відповідних інформаційних закономірностей у галузі права.

Здатність орієнтуватися у величезному потоці правової інформації, швидко здійснювати пошук і отримувати необхідні дані, з максимальним ефектом використовувати відомості, отримані з різних інформаційних джерел, — саме такі вимоги пред'являють сьогодні до випускників вищих учбових закладів представники ринку праці. З розвитком науки і постійним ускладненням технологій зростають вимоги до рівня інформаційної підготовки майбутніх юристів. Значення створення ефективної системи поширення правової інформації для сучасного громадянського суспільства стає необхідним і першочерговим напрямком для подальшого розвитку. **Актуальність теми** дослідження обумовлена також необхідністю використання системної методології теоретико-правових досліджень у галузі правової інформатики, а також істотним значенням системного підходу для глибокого вивчення і розуміння складних явищ правової дійсності.

В Україні розробка і впровадження навчального курсу «Правова інформатика» знаходиться на стадії формування і розвитку. Саме тому виникає необхідність розробки авторських програм, визначення кола питань, які повинні стати основою структури курсу правової інформатики як навчальної дисципліни. У вищих навчальних закладах необхідно розробляти такі навчальні плани, щоб правова інформатика стала міждисциплінарним напрямком у процесі підготовки фахівців галузі знань «Право», забезпечила подальшу підготовку студентів для навчання подальших спеціальних фахових дисциплін. Фахова підготовка має на меті знання обчислювальних і інформаційних систем у площині можливостей їх застосування в судочинстві, в прокурорській і слідчій діяльності, судовій експертизі, в господарській діяльності і в державному управлінні.

Питання дослідження сутності та змісту поняття правової інформатики є актуальними і розглядаються в роботах учених [1–9]. Проте, одним з перших вважається визначення даного поняття, запропоноване О.О. Гавриловим [3]: «Правова інформатика — це міждисциплінарна галузь знання про закономірності й особливості інформаційних процесів у сфері юридичної діяльності, про їх автоматизацію, про принципи побудови і методики використання автоматизованих інформаційних систем, які створюються для удосконалення і підвищення ефективності юридичної діяльності й вирішення правових задач на базі комплексного використання теорії та методології правових наук, засобів і методів математики, інформатики і логіки». Діапазон проблем, що досліджуються і розв'язується правовою інформатикою, — від опрацювання правових даних до отримання нових знань і прийняття управлінських рішень в інтересах громадян, суспільства, законодавчої, виконавчої та судової влади.

Об'єктами дослідження в правовій інформатиці виступають: інформація, інформаційні процеси та інформаційні правовідносини, інформаційні системи в галузі права.

У рамках дисципліни студент має ознайомитися з поняттями «правова інформатика» та «правова інформація», математичними моделями, які використовуються в юридичній діяльності, програмою національної інформатизації, розглянути принципи побудови інформаційних систем правового характеру, поглибити і розширити свої знання та вміння роботи у пакеті MS Office, оволодіти організаційними, правовими та програмними засобами захисту інформації у інформаційних системах, у тому числі програмою для створення електронного підпису, вивчити технологічні

особливості комп'ютерних злочинів, нормативні документи, що регулюють електронний документообіг і електронний цифровий підпис, засади інформаційно-аналітичного забезпечення законотворчої, правозастосовної та правоосвітньої діяльності, організацію та прийоми пошуку інформації у правових базах даних, основи використання комп'ютерних технологій у нотаріальній діяльності, цивільному, кримінальному та адміністративному судочинстві.

Одним з перспективних напрямів методології наукових досліджень у правовій інформатиці є системний підхід — відносно новий напрям, що виник і широко розвинувся в другій половині ХХ ст., який пізніше проник у тому числі й у правові дослідження. Сутністю поняття «підхід» є певна ідея, концепція, сукупність принципів, що обумовлюють організацію того або іншого явища, процесу, наприклад, процесу навчання інформатики. Якщо говорити про предметну область правової інформатики, то системний підхід визначає методику навчання на основі методів системного аналізу стосовно усієї сукупності взаємозв'язаних навчальних тем відповідно до поставленої мети навчання і вимог до його результатів. Сучасним інструментом системного аналізу є інформаційне моделювання з використанням комп'ютерних технологій.

На сьогодні існує значна кількість досліджень, присвячених системному підходу, теорії систем. Значний концептуальний матеріал по системному підходу в правових дослідженнях міститься у роботах Б.В. Андреева [1], О.А. Гаврилова [3], Д.А. Ловцова [4, 5], Г.Л. Акопова [2], А.В. Морозова [6, 7], М.М. Рассолова [8], Чубукової С.Г. [9] та інших.

Системний підхід лежить в основі більшості методів пізнання, є одним із способів узагальнення емпіричних фактів, дозволяє зосередитися на виявленні інтеграційних якостей, що виникають у результаті з'єднання елементів у ціле. Системний підхід є загальнонауковим методологічним принципом, що ґрунтується на представленні досліджуваного об'єкту у вигляді системи; зорієнтований на розкриття цілісності об'єкту, врахуванню усіх його внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків, комплексному охопленню усіх чинників, що впливають на остаточне рішення. Системний підхід сприяє адекватному формулюванню проблем і правильній постановці завдань, а також виробленню ефективної методики їх вирішення. Системний підхід служить основною методологією системоаналізу.

Основними категоріями системного підходу є система, структура і середовище. Ключовою ланкою системного підходу є

поняття «система». Системою є сукупність взаємодіючих, відносно самостійних елементів, об'єднаних прямими і зворотними зв'язками виконання деякої загальної функції, що не зводиться до функцій її компонентів.

Поняття системи досить широко застосовується в юридичних науках: правова система, система правового регулювання, система державних органів, політична система, система доказів. Поняття «система» є основним у методології юриспруденції, інтегрує в собі усі її сутнісні сторони, принципи та ознаки.

Структура — сукупність стійких зв'язків між елементами об'єкту, які забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей за різноманітних зовнішніх і внутрішніх змін. Структурність є однією з головних властивостей об'єктів правової системи, їх потрібно розглядати як у статичній, так і в динамічній.

Середовищем є сукупність усіх об'єктів або суб'єктів, що не входять до правової системи, зміна властивостей або поведінки яких впливає на систему, об'єктів або суб'єктів, чий вплив на систему або поведінку яких змінюються залежно від поведінки системи.

Застосування системного підходу в правовій інформатиці дозволяє виявити такі характеристики: цілісність, зв'язок, структуру і організацію, рівні системи та їх ієрархію, управління, самоорганізацію системи, її функціонування і розвиток. Основна ідея системного підходу в контексті навчання правовій інформатиці полягає у розгляді навчальних завдань у тісному взаємозв'язку із засобами, методами інформатики та процесами галузі права.

Виділяють принципи системного дослідження [11]:

- уявлення про цілісність досліджуваної системи, яке включає протиставлення системи і навколишнього середовища, поділ системи на певні елементи з власними функціями і місцем у системі;

- між елементами системи є зв'язок двох і більше типів (наприклад, просторових, функціональних, генетичних);

- система є впорядкованим (організованим) феноменом;

- будова системи є ієрархічною, структура системи може мати різні рівні та ієрархії;

- специфічним способом регулювання багаторівневої ієрархії є управління;

- при дослідженні систем необхідним є вивчення проблеми мети і доцільного характеру «поведінки» системи;

- джерело перетворення системи знаходиться у самій системі (вона самоорганізується);

– системне дослідження має виявляти співвідношення функціонування і розвитку системи для отримання повного знання про неї.

Системний підхід визначає напрямки, за якими повинне відбуватися всебічне вивчення будьякої системи (рис. 1):

– системно-елементарний — опис елементів, з яких побудована система;

– системно-структурний — визначення внутрішньої організації системи і способу взаємодії компонентів, що утворюють її;

– системно-функціональний — визначає функції системи, її компонентів;

– системно-комунікаційний — розкриває взаємозв'язок цієї системи з іншими як по горизонталі, так і по вертикалі;

– системно-інтеграційний — демонструє механізми, чинники збереження, вдосконалення і розвитку системи;

– системно-історичний — розкриває, яким чином виникла система, які етапи у своєму розвитку проходила, які її історичні перспективи.

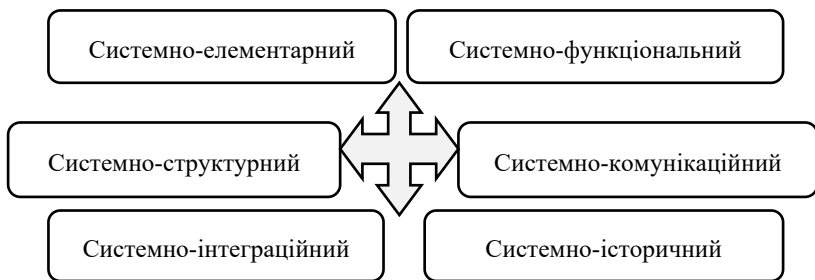

Рис. 1. Напрямки вивчення системи на основі системного підходу

Системний підхід дозволяє органічно поєднати аналіз і синтез у дослідженні правових процесів, що відкриває широку перспективу для застосування логіко-математичних методів і сучасних інформаційних технологій в галузі права. Системний підхід має два аспекти:

1) пізнавальний (описовий) — зовнішні прояви системи (властивості, функції як способи досягнення мети) пояснюються через її склад і структуру;

2) конструктивний — використовується при створенні систем.

Конструктивний та описовий аспекти системного підходу тісно пов'язані і взаємодоповнюють один одного. У правотворчій

діяльності, де проектуються нормативні моделі правовідносин, на перший план виступає конструктивний аспект. У дослідженні правовідносини як «готової» конструкції, діючої, реально існуючої правовому механізмі, слід починати з опису її складу і структури.

Етапи системного підходу в дослідженнях правової інформатики можемо подати у вигляді загальної схеми:

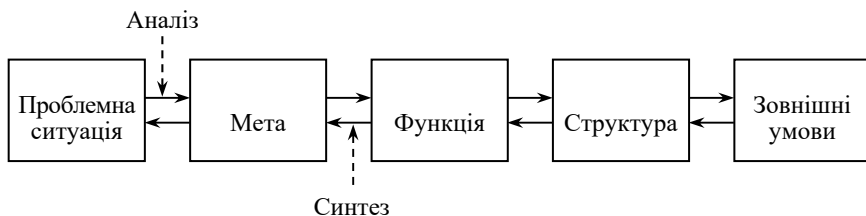

Рис. 2. Схема системного підходу

Системний підхід дозволяє розглядати правову інформатику:

- як складну систему, виявляти її елементи та стійкі зв'язки між ними;
- виявляти закономірності розвитку права в цілому та правової інформатики зокрема;
- синтезувати накопичені правовою наукою та інформатикою знання, а також процеси та явища, що з ними пов'язані;
- пізнавати сукупність зв'язків у правовій науці та інформатиці;
- досягати впорядкованої та послідовної побудови знань про об'єкт дослідження, його поведінку.

В діяльності юридичної компанії системний підхід передбачає [12]:

- визначення інформаційних цілей розвитку юридичної компанії, формування критерію оптимального планування роботи з інформаційними ресурсами в юридичній компанії;
- структурний аналіз інформаційних процесів у діяльності юридичної фірми, що розкриває характер взаємозв'язку і взаємодії кожного її підрозділу;
- дослідження особливостей правового регулювання та управління на основі використання інформаційно-комунікаційних засобів;
- вивчення механізму прямих і зворотних інформаційних зв'язків для ефективної реалізації стратегічного розвитку компанії;

– визначення характеру та міри впливу на юридичну компанію зовнішніх інформаційних чинників, умов її функціонування для підвищення надійності стратегічних рішень;

– дослідження з позицій інформаційної теорії процесів прийняття і реалізації рішень в кожному підрозділі юридичної компанії з урахуванням його взаємодії з іншими підрозділами і його місця в цілому.

Будь-яка правова система є складною відкритою, нерівноважною соціальною інформаційно-кібернетичною системою, що забезпечує правове регулювання суспільних відносин, їй притаманні значна динамічність, невизначеність. Базовими взаємозв'язаними функціональними компонентами є: правові інститути; правова наука, правосвідомість (індивідуальне, групове і громадське), правовідносини. Тому логічну модель правової системи можна представити сукупністю базових функціональних підсистем і основних інформаційно-кібернетичних контурів регулювання:

– внутрішнє регулювання — внутрішній інформаційно-кібернетичний контур правового регулювання послідовно охоплює функціональні підсистеми;

– зовнішнє регулювання — зовнішні інформаційно-кібернетичні контури соціально-економічного регулювання.

Можемо побудувати інформаційно-кібернетичний ланцюг регулювання правової системи: правова система → правова інформація → правосвідомість → правовідносини → правова реалізація → правосвідомість → правова інформація → правова система.

Отже, можемо стверджувати про принципову першість і значущість системного підходу в процесі проведення будь-якого наукового дослідження у сучасній юридичній науці, в тому числі і у процесі взаємодії між різними правовими явищами та категоріями.

Висновки. Проведені дослідження дають змогу розширити та систематизувати знання про сутність і зміст правової інформатики як наукового міждисциплінарного напрямку, використання системного підходу у розв'язанні завдань правового характеру із застосуванням інформаційних технологій, що стає можливим лише на основі органічного поєднання інноваційних підходів і технологій з класичними методами навчання, навчального і науково-дослідницького процесів, фундаментальної підготовки фахівців із вузькопрофільною спеціалізацією, балансу теоретичних і прикладних аспектів навчання, інтеграції найкращого вітчизняного і зарубіжного досвіду. Використання системного підходу під час навчання правовій інформатиці розвиває самостійність та

креативність мислення студентів, формує фахові компетентності, стимулює їх до науково-дослідної діяльності.

Література

1. Андреев Б.В. Правовая информатика: учеб. пособие / Б.В. Андреев. — М.: ИМП, 1998.
2. Акопов Г.Л. Правовая информатика: современность и перспективы: учеб. пособие / Г.Л. Акопов. — Ростов-на-Дону: «Феникс», 2005.
3. Гаврилов О.А. Курс правовой информатики: учебник для вузов / О.А. Гаврилов. — М.: НОРМА, 2000.
4. Ловцов Д.А. Информационная теория эргасистем: тезаурус / Д.А. Ловцов. — М.: Наука, 2005.
5. Ловцов Д.А. Правовая информатика: учеб. пособие / Д.А. Ловцов. — М.: Росс. акад. правосудия, 2007.
6. Морозов А.В. Концепция правовой информатизации: учеб. пособие / А.В. Морозов. — М.: ВГУЮ (РПА Минюста России), 2015.
7. Морозов А.В. Правовые вопросы доступа к информации: учеб. пособие / А.В. Морозов, Л.В. Филатова. — М.: ВГУЮ (РПА Минюста России), 2015.
8. Правовая информатика: учеб. пособие: [под ред. М.М. Рассолова]. — М.: «Манускрипт», 1992.
9. Чубукова С.Г. Основы правовой информатики (юридические и математические вопросы информатики): учеб. пособие / С.Г. Чубукова, В.Д. Элькин, [под ред. М.М. Рассолова]. — М.: «Контракт», 2004.
10. Венгеров А.Б. Синергетика, юридическая наука, право / А.Б. Венгеров // Советское государство и право. — 1986. — № 10. — С. 364
11. Артюхов В.В. Общая теория систем: самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы / В.В. Артюхов. — М.: Книжный дом «ЛИБРАКОМ», 2009. — 224 с.
12. Комаров С. А. Общая характеристика механизма правового регулирования // Общая теория государства и права: Академический курс в 2 томах / Отв. ред. М. Н. Марченко. Т. 2: Теория права. М.: Издательство «Зерцало», 2000. С. 439.

References

1. Andreev B.V. Legal informatics: studies. manual / B.V. Andreev. — M.: YMP, 1998. [in Russian]
2. Akopov H.L. Legal informatics: contemporaneity and prospects: studies. manual / H.L. Akopov. — RostovnaDonu: «Fenyks», 2005. [in Russian]
3. Havrylov O.A. Course of legal informatics : textbook for institutions of higher learning / O.A. Havrylov. — M.: NORMA, 2000. [in Russian]
4. Lovtsov D.A. Informative theory of erhosystema : thesaurus / D.A. Lovtsov. — M.: Nauka, 2005. [in Russian]

5. Lovtsov D.A Legal informatics: studies. manual / D.A. Lovtsov. — M.: Ross. akad. pravosudyia, 2007. [in Russian]
6. Morozov A.V. Conception of legal informatization : studies. manual / A.V. Morozov. — M.: VHUu (RPA Myniusta Russia), 2015. [in Russian]
7. Morozov A.V. Legal questions of access to information: studies. manual / A.V. Morozov, L.V. Fylatova. — M.: VHUI (RPA of Myniusta of Russia), 2015. [in Russian]
8. Legal informatics: studies. Manual: [release M.M. Rassolova]. — M.: «Manuskrypt», 1992. [in Russian]
9. Chubukova S.H. Bases of legal informatics (legal and mathematical questions of informatics): studies. manual / S.H. Chubukova, V.D. Elkyn, [release M.M. Rassolova]. — M.: «Kontrakt», 2004. [in Russian]
10. Venherov A.B. Synergetics, legal science, right/ A.B. Venherov // Sovetskoe gosudarstvo y pravo (Soviet state and right). — 1986. — № 10. — S. 364. [in Russian]
11. Artiukhov V.V. The general theory of the systems: organization, stability, variety, crises / V.V. Artiukhov. — M.: Knyzhnyi dom «LYBRAKOM», 2009. — 224 s. [in Russian]
12. Komarov S.A. General description of mechanism of the legal adjusting // is the General theory of the state and right : the Academic course in 2 volumes [editor. M.N. Marchenko]. T. 2: Teoriya prava. M.: Yzdatelstvo «Zertsalo», 2000. S. 439. [in Russian]

Статтю подано до редакції 21.01.2019 р.

УДК 331.103, 65.01

DOI: 10.33111/mise.97.18

Потапенко С. Д., к.е.н.,
доцент кафедри інформаційного менеджменту,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Potapenko S. D., Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Information Management Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНОГО СЕРВЕРНОГО ПРОГРАМУВАННЯ У СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ СТВОРЕННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF COLLECTIVE SERVER PROGRAMMING IN THE MANAGEMENT SYSTEM FOR CREATING INTERNET RESOURCES

Анотація. Управління процесом створення програмного забезпечення є одним з актуальних напрямів діяльності менеджерів, які працюють в інформаційній галузі. У статті розглянуто деякі аспекти організації